

«SAYATXAN HÁMRE» DÁSTANI TILINIŇ FONETIKALIQ HÁM MORFOLOGIYALIQ ÖZGESHELİKLERİ

Jalğasbaeva Gúlzada Íqlasbay qızı

Berdaq atındağı Qaraqalpaq mámleketlik univeriteti Filologiya hám tillerdi oqıtıw (Qaraqalpaq tili) tálim baǵdarı studentı.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14578268>

Annotaciya. Bul maqalada «Sayatxan Hámre» dástanında oǵuz tilleriniń elementleri tiykarında fonetikalıq hám morfologiyalıq ózgeshelikleri úyreniledi.

Tayanış sózler: Fonetikalıq ózgeshelikler, morfologiyalıq ózgeshelikler, dawıslı hám dawıssız sesler, qosımtalar.

PHONETIC AND MORPHOLOGICAL FEATURES IN THE LEXICON OF «SAYATXAN HÁMRE» EPIC

Abstract. In this article, the phonetic and morphological features of the elements of the Oguz language in the saga of «Sayatxan Hámre» are studied.

Key words: Phonetic features, morphological features, vowels and consonants, suffixes.

ФОНЕТО-МОРФОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ В ЛЕКСИКЕ ЭПОСА «САЯТХОН ХАМРЕ»

Аннотация. В данной статье изучаются фонетические и морфологические особенности элементов огузского языка в саге о «Саятхон Хамре».

Ключевые слова: Фонетические особенности, морфологические особенности, гласные и согласные, суффиксы.

Dástan tilinde seslerdiń qollanıwı jaǵınan oǵuz tilleri elementleri saqlanǵanlıǵın bayqawǵa boladı. Oǵuz hám qıpshaq tilleri únleslik nızamlıǵı bir-birinen parıq qıladı. Bul dástan tiliniń fonetikalıq ózgesheligin keltirip shıǵaradı hám eski qaraqalpaq jazba esteliklerdiń, klassik shayırlardıń tiline jaqınlıǵı kórinedi. Ásirese dástanlardı eski ózbek ádebiy tiliniń (shaǵatay tiliniń) tásiiri sezilerli dárejede kórinedi.

Dástanlarda túbir sózlerge affikslerdiń, sóz túrlewshi qosımtalardıń jalǵanıwında oǵuz tilleri elementleri bar. Seplik, kóplik, san formaları dástanlar tiliniń házirgi ádebiy tilden ózgesheligin kórsetedi. Hár bir sóz shaqabında, olardıń jasalıwında biz oǵuz tili elementlerin bayqaymız. Bul fonetikalıq hám morfologiyalıq ózgeshelikler atalǵan dástannıń túrkmen baqsıları arqalı taralǵanıń jáne bir dáliyli. Sonıń menen birge, dástanlardıń qaraqalpaqsha milliy nusqaların dóretiwshiler sol dáwirdegi eski ózbek ádebiy tilinen xabardar bolǵan.

Biz dástanlardıń seslik dúzilisinde, morfologiya tarawındaǵı ózgesheliklerine azlı-kem toqtap ótemiz.

1. Fonetikalıq ózgeshelikler

1) Dawıslı sesler.

«Sayatxan Hámre» dástanındaǵı dawıslı sesler házirgi qaraqalpaq tilindegi dawıslılarǵa jaqın; a,á,e,i,u,ú,o,ó.

Olar tildiń gorizontal jaǵdayı boyınsha til aldı (e,á,i,ó,ú) hám til artı (a,i,o,u), tildiń vertikal jaǵdayı boyınsha ashıq (a,á,o,ó) hám qısıq (i,i,u,ú,e), erinniń qatnası boyınsha erinlik (o,ó,u,ú) hám eziwlik (a,á,e,i,i) bolıp bir-birine qarama-qarsı qoyıladı.

Degen menen dástanlardıń awızeki túrde taralıwı hám oǵuz elementleriniń saqlanıwı dawıslılardıń qollanıwındaǵı házirgi tilimizge sáykeslikti biraz uzaqlastıradı.

A-til artı, ashıq, eziwlik dawıslı sesı dástanlardıń tilinde sózlerdiń barlıq poziciyasında ushırasadı hám bul barlıq túrkiy tillerine tán qubılıs bolıp tabıladı. Dástanlar tilinde a sesiniń eliziyaǵa ushırap túsip qalıwı ushırasadı: Kóbinese qospa feyiller dáslepki a sesine pitip, onnan keyingi a, e dawıslılarınıń birinen baslanǵan kómekshi feyiller kelgende a sesı túsip qaladı.

Ońı soldan bir azamat *barmeken* (29-b).

Dástanlar tilinde kelbetlik feyildiń keler máhálindegi -ar suffiksiniń ornına -ır, -ur, formaları usırasadı, a sesı ornına qısıq ı, u dawıslılarına almasadı:

Hámira *aytur* sóz túspeyin araǵa (218-b).

Bul eski jazba túrkiy tildiń tásiiri bolıwı múmkin.

Á-til aldı, ashıq, eziwlik dawıslı dástanlar tilinde barlıq orınlarda ushırasadı. Al, qaraqalpaq tiliniń túpkilikli sózlerinde á sesı barlıq orınlarda ushırasadı. Al, qaraqalpaq tiliniń túpkilikli sózlerinde á sesı ayslawt poziciyada siyrek qollanıladı, al affikslerde e foneması menen almasadı.

Bul jaǵday qazaq, túrkmen tillerinde de usınday. Al, ázerbayjan, uyǵır, tatar hám bashqurt tillerinde á foneması affikslerde de qollanıladı.¹

Dástanda mına sózde ayslawt poziciyada qollanılgan:

Gel qozım, seni *istárler* (207-b).

Á sesı sózlerdiń túrli poziciyalarında revolyuciyaǵa shekemgi qaraqalpaq jazba estelikleri tilinde hám Buxara qaraqalpaqlarınıń sóylew tilinde de jiyi qollanılgan.²

Dástanlar tilinde til aldı, eziwlik, orta ashıq dawıslı e foneması sózlerdiń barlıq orınlarda qollanıladı. Bul fonemanıń á sesı menen almasıp qollanılwı klassik shayırlarımızdan Ájiniyaz shıǵarmalarında keń qollanıladı.³

Baba qaydan shıǵıp, qaydan *kelirseń?* (204-b).

Bul mısalda kelbetlik feyildiń -er forması ornına -ır forması qollanılgan, yaǵnıy e orta ashıq sesı i qısıq dawıslı sesı menen almasadı. Bunı tyurkologlar túrkiy tillerinde eski grammatikalıq formanıń saqlanıwı dep bahalaydı.

Geypara waqıtlarda kelbetlik feyildiń -ar, -er forması -ur forması menen almasadı, a, e ashıq dawıslınıń ornına u qısıq dawıslısı qollanıladı:

Moynıma marjanım endi *úzilur* (196-b).

«Sayatxan Hámre» dástanında siyrek jaǵdayda ayslawt poziciyada ó foneması qollanılgan.

Bul qubılıs túrkmen ádebiy tilinde bayqaladı.⁴

Jetker meni muradıma,

Oramalıń *tóshó páriy* (206-b).

Bul álbette dawıslılar singormaniziminiń saqlanǵanlıǵın kórsetedi. Dawıslılar singormanizimi dástanlarda tańlay únlesligi hám erin únlesligi boyınsha kórinedi.

¹ Убайдуллаев К. Каракалпак тили бойынша танламалы мийнетлер. Нокис, 1976, 69 - бет.

² Насыров Д., Доспанов О., Бекбергенов ,А. Сайтов Д. Каракалпак адебияты классиклери шығармаларынын тили. Нокис, 1995, 16-бет

³ Насыров Д., Доспанов О., Бекбергенов ,А. Сайтов Д. Каракалпак адебияты классиклери шығармаларынын тили. Нокис, 1995, 13-бет.

⁴ Даулетов .А Хэзирги Каракалпак тили, Фонетика, Н, 19, 346 - бет

Dástanlar tilinde ayırım sózlerde dawışılardıń tańlay únlesliginiń saqlanbawı oǵuz elementleriniń saqlanıwın kórsetedi: shawalatke, tusima, taat-ibaditte, másłaxatlastı maqsetiga, xusniga tb:

Bir *nazalim* uǵlan endi *tusima* (203-b).

Tańlay únlesliginiń saqlanbawı ayırım menshikli atlıqlarda bar: Shasánem, Azberxoja, Gúlnahal, Hámira htb.

Professor H.Hamidovtıń kórsetiwinshe, tańlay únlesliginiń saqlanbawı XVIII-XIX ásirlerdegi jazba esteliklerdiń tilinde jiyy ushırasadı.⁵ Sonday-aq bul qubılıs Berdaq dóretpelerinde de kózge taslanadı.⁶

2.Dawıssız sesler

Dástan tilindegi dawıssız sesler házirgi qaraqalpaq ádebiy tiline sáykes keledi. Olar únli: **b,d,g,ǵ,z,j,h,**

Únsizler: **p,t,q,k,s,sh,f,x,** hám

Sonorlar: **m,n,ń,l,w,r,y** bolıp óz ara bir-birine qarama-qarsı qoyıladı. Al, **v,c,ch** sesleri qollanılmaydı.

Til aldı j sesiniń ornına til ortası y sesi menen orın almasıwı dástanlar tilinde jiyy gezlesedi. Bul qubılıstı biz XVIII-XIX ásirlerge tiyisli jazba esteliklerde, sonday-aq klassik shayırlar tilinde ushıratamız. Bul govorlıq ózgesheliklerge baylanışlı hám eski jazba ádebiy tildıń tásiiri bolıp tabıladı.

Yaxshılardan juralmadım jahana (196-b).

Dástanlar tilinde til artı dawıssızlarınan únsiz k sesi qollanılatuǵın jerde g sesi qollanılıp, oǵuz til elementleriniń saqlanǵanlıǵın kóremiz. Házirgi qıpshaq tillerindegi k foneması oǵuz tillerindegi g foneması menen sáykes keledi. Gelle-gelle, gúlli-kúlli htb. Máselen, Mámmeli qız, babań menen *gel danış*. (197-b).

Kishkene tillik dawıssızlarda ǵ fonemasınıń artıq qollanılıwı házirgi oǵuz tilleri toparına kiretuǵın tillerde ushırasadı: uǵıl-ul, uǵrı-urı,yıǵladı-jıladı htb.

Ne sebepten aza tutıp *yıǵladıń* (195-b).

Sonlıqtan bul fonetikalıq jaǵdaydı házirgi qaraqalpaq tilinde inlawt hám ayslawt poziciyada ayırım jaǵdaylarda ǵ fonemasınıń eliziyáǵa ushırawı dep túsindiriw, dáliyllew maqsetke muwapıq.

Bunı Berdaq shayırdıń dóretpelerindegi mısallar da tastıyıqlaydı.⁷

Dástanda túbir sózlerde ásirese sanlıqlarda birdey qabatlasqan dawıssızlardıń qollanılıwı ushırasadı:

Sayatxan periy qáhárlep, bir *toqqız* jállatı kánizdi buyırdı (203-b).

Sanlıqlardıń bunday fonetikalıq variantların XVIII-XIX ásirge tiyisli miynetler, jazba estelikler tilinen bunnan tısqarı, klassik shayırlarımız tilinen de ushıratıwımızǵa boladı. Sanaq sanlardıń ekki, besh, sákkiz, toqqız, jetmiş, yuz formaları jazba ádebiy tildıń tásiiri bolıp, olar

⁵ Хамидов Х. Каракалпак тили тарихының очеркleri. Некис, 1974,220-бет.

⁶ Абдиназимов Ш. Бердақ доретпелеринин фонетикасы, Нокис, 1994, 25,26 - бетлер.

⁷ Абдиназимов Ш. Бердақ доретпелеринин фонетикасы, Нокис, 1994, 68 - бет.

klassiklerdin shıǵarmalarında házirgi tildegi formaları menen birdey qollanılǵan. Olar ásirese, Ájiniyaz shıǵarmalarında keńirek orın alǵan.⁸ Házirgi ázerbayjan hám túrkmen ádebiy tilinde ayırım sanlıqlar usı formada qollanılǵanın kóremiz.

Túbir sózlerde qabatlasqan dawıssızlardin qollanılıwı geminaciya qubılısı delinedi. Bul qubılıs túrkiy tilleriniń oǵuz hám qarluq toparındaǵı tillerge tán.

Dawıslı hám dawıssız sesler tarawında ushırasatuǵın fonetikalıq sáykeslikler

«Sayatxan Hámre» dástanında qaraqalpaqlar arasına jazba hám awızeki túrde keń taralǵanlıǵı málim. Sonlıqtan da, bul dástan tilinde oǵuz elementlerinde házirgi qaraqalpaq ádebiy tili menen salıstırǵanda bir qansha fonetikalıq sáykeslikler ushırasadı. Bul sáykeslikler dawıslı hám dawıssız seslerdin jasalıw ornı boyınsha kórinedi.

Házirgi til menen salıstırǵanda fonetikalıq sáykeslikler jazba estelikler tilinde de, qaraqalpaq klassik shayırlarınıń dóretpelerinde de bar. Bul jerde biz ásirese eski jazba ádebiy tildin tásinin bayqaymız.

1) Dawıslı sesler

A-e

Íshqı- *áshirat bilan* ómriń kemilsin (196-b).

E-á

Gel qozım, seni *istárler*,
Istáwliń baǵda eken, baǵda (207-b).

I-a

Baba qaydan shıǵıp, qaydan kelirseń? (204-b). Bul sáykeslik kelbetlik feyildin i-a affiksinde ushırasadı: bolır-bolar, kelir, keler.

u-e

Moynımda marjanım endi *úzilur* (196-b). Bul sáykeslik klassik shayırmız Ájiniyaz shıǵarmalarında ushırasadı.⁹

2) Dawıssız sesler

M-B

Qos erinlik sonor m sesi menen qos erinlik b sesi sáykesligi: munda-bunda, munı-bunı, mákkem-bekkem htb.

Xámira xandı bashım ushlap, eki qolın arqasına *mákkem* baǵlap, bir toqqız jállatı kánizdin qolına tapsırdı (221-b).

P-b

Kánizlerim *tapalmadım* baxanı (196-b).

Sh-s únsiz, juwısıńqı dawıssız fonemalar sáykesligi:

Ishárát áwledi *qashını* qaqıp (214-b).

G-k únli, jabısıńqı, til artı g dawıssızınıń únsiz, jabısıńqı k dawıssız sesi menen sáykesligi: Raxip *gelendur* qástine (198-b).

⁸ Насыров Д., Доспанов О., Бекбергенов, А. Сайтов Д. Каракалпак адебияты классиклери шығармаларынын тили. Нокис, 1995, 112-бет.

⁹ Насыров Д., Доспанов О., Бекбергенов, А. Сайтов Д. Каракалпак адебияты классиклери шығармаларынын тили. Нокис, 1995, 18-бет.

Qıpshaq tilleri toparındağı sonıń ishinde qaraqalpaq tiliniń geypara fonetikalıq ózgeshelikleriniń biri usı k fonemasınıń sózdiń basında keliw tártibine baylanıslı boladı. Mısalı, oǵuz tillerinde gel, gór bolıp qollanılsa, qıpshaq toparındağı tillerde kór, kel bolıp qollanıladı.¹⁰

Panıy dúnyanı más kezem (200-b).

Y-j

Sonor juwısıńqı, til ortası y dawıssız sesi menen únli juwısıńqı til aldı j dawıssız sesi sáykesligi:

Yuz muqamǵa dóner tili. Sayattıń (208-b).

T-d únsiz, jabısıńqı, til aldı t sesi menen únli jubaylası d sesi sáykesligi:

Siynesi *daǵlarnıń* qarı (208-b).

2. Morfologiyalıq ózgeshelikler

«Sayatxan Hámre» dástanındağı oǵuz elementleri qatarına morfologiyalıq ózgeshelikleri ayrıqsha kózge taslanadı. Ásirese, ayırım oǵuz tillerine tán bolǵan seplik, betlik qosımtalarınıń jalǵanıwı arqalı kózge túsedı.

1. Seplik qosımtaları

Ataw sepligi

Ataw sepiginde heshqanday parıq sezilmeydi.

Iyelik sepligi.

Bul seplik jalǵawlı sózlerdi alıp qaraǵanıwızda oǵuz tilleri elementleriniń saqlanǵanlıǵın kóremiz. Házirgi qaraqalpaq tilinde únli hám sonor dawıssızlarǵa pitken sózlerge -dıń, -diń jalǵawı jalǵanadı. Dástan tilinde geypara sózlerde bul nızamlıq saqlanbaǵan:

Senseń *páriyniń* sárwarı (205-b).

Bunday formalar, yaǵnıy iyelik seplik qosımtalarınıń fonetikalıq variantlarınıń ornına sózdiń aqırǵı buwını qanday bolıwına qaramastan eski ózbek tiliniń tásiiri menen -nıń, -niń formasınıń qollanıwı klassik shayırlar tilinde ónimli qollanılgan.¹¹

Barıs sepligi

Barıs sepliginiń -á forması qollanılgan:

Qız hám aytar uqshashishám *ánámá*,

Láli-marjan taqıppan *siynámá* (226-b).

Tabıs sepligi

Házirgi qaraqalpaq ádebıy tilinde tabıs seplik qosımtaları -dı,-di, -tı,-ti, -nı,-ni formasında singormanizm nızamına sáykes jalǵanadı.

Dástan tilinde tabıs sepliginiń usı kórsetilgen affiksleri menen birge eski ózbek tiliniń -nı,-ni forması da qollanıladı:

Ashıqını otqa yaqıp (217-b).

Bul forma házirgi qaraqalpaq tili ushın tán emes, tek qubla dialektte ǵana ushırasadı.¹²

Dástanda tabıs sepliginiń jasırın forması da ushırasadı:

Raxıp dushpanlarǵa *sırıń* aldırma (194-b).

Shıǵıs sepligi

¹⁰ Убайдуллаев К. Каракалпак тили бойынша танламалы мийнетлер. Некис, 1976, 102 - бет.

¹¹ Грамматика туркменского языка, 128 бет.

¹² Хамидов .Х Каракалпакский язык XIX - начала XX .в данным письменных памятников. 82 - бет

Dástan tilinde shıǵıs seplik qosımtaları házirgi qaraqalpaq tilindegi fonetikalıq variantları -nan, -nen, -dan,-den, -tan,-ten formaları menen birge eski ózbek tilindegi -dıń,dıń formasın da qollanıladı:

Sendiń ózge kim bar, jaratqan jappar (48-b).

Bul formanı biz qaraqalpaq tilindegi jazba esteliklerden de, klassik shayırlarımız tilinen de ushıratamız.

Sonday-aq dástanlarda, ásirese «Sayatxan Hámre» dástanında jekke-siyrek shıǵıs sepliginiń -dán forması ushıraydı:

Soraǵanıńdı sal *búyerden*.

Júzleriń pákize *gúldán*,

Hámira ayırılıp *Sárbiden* (217-b).

Qızıl *shándán* gúl oradım belime (225-b).

Házirgi ázerbayjan tilinde shıǵıs sepligi -dan,-dán túrinde ańlatıladı.¹³ Al, túrkmen tilinde bul seplik jalǵawı -dan,-den túrinde qollanıladı.¹⁴

Orın sepligi

«Sayatxan Hámre» dástanında shıǵıs sepligi qosımtasınıń jalǵanıwındaǵı sıyaqlı ózgeshelikti orın sepliginen de ushıratamız. Geypara sózlerde -dá forması qollanılgan:

Qolında tillá *tárándá*,

Ashıq boldım bir *kórándá*,

Dolanıp baǵqa *kirándá*,

Gúl tóker, biybim, gúl tóker (217-b).

Bul á sesiniń qollanıluwı ázerbayjan tiline tán. Sonıń menen birge eski ózbek tiliniń tásiiri bolǵanlıǵın aytıp ótiw zárúrli.

2. Tartım formaları

«Sayatxan Hámre» dástanındaǵı atlıqtıń tartım formaları tiykarınan házirgi qaraqalpaq ádebiy tiline jaqın keledi. Solay da bolsa, ayırım sózlerdiń tartımlanıwında oǵúz elementleri saqlanǵanın ańlawǵa boladı.

1) Geypara sózlerde pát tuspegen buwınlarǵa qısıq dawıslılar túsip qaladı:

Mutabar *sháhriniń* orta - qántleri (214-bet).

2) Tartımlanǵan ayırım sózlerde sesler keyinli tásirge ushıramaydı:

Eriki, alması, ánjir ánarı (213-bet).

3. Betlik - san formaları

Betlik qosımtaları

Dástan tilinde bul qosımtalardıń jalǵanıwındaǵı tiykarǵı ózgesheliktiń biri sóz túbiriniń sońǵı sesi únsizge pitse de, sonordan baslanatuǵın -man, -men qosımtasınıń jalǵanıwı bolıp tabıladı hám -pan, -pen qosımtasın almastıradı.

Betlik qosımtasınıń II-bet - seń qosımtası menen almasıp keledi. Bilmesseń - bilmássań.

Gúnakarsań, gúnayındı *bilmássań*. (209-bet).

4. San kategoriyası

¹³ Азербайджан дилинин грамматикасы, 28 - бет.

¹⁴ Грамматика туркменского языка, 115- бет.

Kópshilik san formasındağı ózgeshelik geypara sózlerde -ler qosımtasın -lár qosımtasına almastırıwı bolıp tabıladı, -lár variantı ázerbayjan tilinde ushırasadı.

Lal boldı shıyrın *tillárim* (222-bet).

5. Sóz shaqapları

Atlıqtıń jasalıwında oğuz tillerine tán affiksler qollanıladı: -ısh, ish qosımtası -ıs, -is qosımtası menen almasadı. Mısalı, Qısı- jazı ada bolmas *emishler* (220-b).

Kelbetlik sın-simbattı bildiriwshi geypara sózler oğuz hám qarluq tillerine tán: Ulug, shahla, qáwpeki, sırqas, yubka, shádi-shákkár, shárhi, hursand htb.

Kelbetlik jasawshı -dan,-den variantları -day, -dey, -tay, -tey affikslerin geyde almastırıp qollanıladı:

Kózde jasım *shársharaden* tókilmish (192-b).

Feyil formaları

Kelbetlik feyil

Dástanlar tilinde -ğan, -gen affiksi menen bir qatarda onıń oğuz tillerindegi variantı bolğan -an,-en formalarında jekke-diyrek ushırasadı.

Qırıq kániyzler bilán sallanıp *gálán*,

Bir zaman yanımda oynayıp *kúlán* (216-b).

-Mish,-mish affiksi kelbetlik feyil jasawshı eski affikslerden bolıp, ol házirgi türk, ázerbayjan, gagauz tillerinde ónimli qollanıladı. Dástanlar tilinde usı qosımta arqalı jasalğan feyiller kóplep ushırasadı:

Peshanama qum-qısmetler *yazılmısh* (192-b). Bul formadağı kelbetlik feyiller dástanlar tilinde betlik, san formaların da qabıllaydı:

Sizdi-ashıq, bizdi-mashıq *demishler* (220-b).

-Ar,-er,-r formasınıń -ır,-ir,-ur hám eń eski -yur forması da ushırasadı. Bul eski ózbek tiliniń tásiiri bolıp esaplanadı.

Begler bedew minip shıkar *áyleyur*

Qazısı, mollası oqıp *gúrleyur* (220-b).

Dástanda bul affikstiń -ár formasıda qollanılgan:

Sháhárine- nár kárwánlar *shegilár* (213-b).

-Malı, -meli forması tiykarınan ázerbayjan tiline tán. Dástanda bul formalı feyiller oğuz elementi sıpatında kózge túsedı:

Zulpların tallap *órmeli* (222-b).

Atawısh feyil

-ısh, -ish, -sh affiksi atawısh feyil jasawda -ıs, -is, -s variantı menen almasıp qollanıladı:

Qıya-baqıshlarıń,

Janım otqa yaqıshlarıń

Qaqaq urıp *kúlishleriń*,

Bal tóker biybim, bal tóker (217-b).

Almasıq

Almasıq sózlerden dástanlar tilinde siltew almasıqları oğuz hám qarluq tiller toparına tán bolğan fonetikalıq variantları menen qollanıladı:

Bu oshal ushbu

Osha dağlardıń basıan (119-b).

Ráwısh

Is-hárekettiń hár túrli belgisin bildiretuǵın sózler dástanlar tilinde kóplep ushırasadı. Olar arasında oǵuz elementleri de bar: hámán, ansha, taxminan, dayım, áwel htb.

Negá handıń sawda túshti basıma (224-b).

Qaraqalpaqlar arasında taralǵan «Sayatxan Hámre» dástanı tiliniń morfologiyalıq ózgeshelikleri yaǵnıy sepliklerdegi affikslerdiń qollanıw jaǵdayları, tartım, betlik, san formalarınıń oǵuz tillerine jaqın ekenligi, ayırım sóz shaqaplarınıń dástanda oǵuz tiline tán formaları qollanılganlıǵın kórip shıqtıq.

Bul dástan tiliniń tillik ózgesheligin izertlewdiń salıstırmalı grammatikasın dúziwde sholıw úyreniwde úlken áhmiyetke iye bolıp esaplanadı.

REFERENCES

1. Хамидов. Х Каракалпакский язык XIX - начала XX. в данном письменных памятников. Тошкент Фан. 1986.
2. Hamidov H Shıǵıs tilleriniń jazba estelikleri. Nókis. Qaraqalpaqstan, 1985
3. Байлиев С Языковые особенности дестана «Саят и Хамра ;» АКД, Аш,г. 1995.
4. Десницкая А.В. Наддиалектный формы устной речи и их роль в истории языка.-Л., Наука, 1970.;
5. Túrkmén tiliniń grammatikası. Ashqabat, Rux, 1999.
6. Túrkiy tillerdiń óz ara baylanıslı máseleleri. Ilimiy maqalalar jıynaǵı. Nókis QMU, 1998.
7. Maqsetov Q, Tájimuradov A . Qaraqalpaq folklorı. Nókis, Qaraqalpaqstan, 1979.
8. Nasırov D, Dospanov O, Bekbergenov A, Sayidov D. Qaraqalpaq ádebiyatı klassikleri shıǵarmalarınıń tili, Nókis 1995.
9. Ubaydullaev K. Qaraqalpaq tili boyınsha tańlamalı miynetler. Nókis, 1976
10. Abdinazimov Sh. Berdaq dóretpeleriniń fonetikası, Nókis 1994.
11. Berdimuradov E, Dáwletov A. Házirgi qaraqalpaq tili, Nókis, 1979.
12. Ayımbetov Q. Xalıq danalıǵı. Nókis, 1988.
13. Dawqaraev N. Shıǵarmaların tolıq jıynaǵı. 2-tom. Nókis. 1977.
14. Qaraqalpaq folklorı. Kóp tomlıq, XIV t. Nókis.Qaraqalpaqstan. 1985.
15. Qaraqalpaq folklorı. Kóp tomlıq, XI t. Nókis.Qaraqalpaqstan. 1986.
16. Худайбергенов Ж. Туркмен дилинин Емрели диалекти. -Ашгабат, Ылым- 1977.
17. Омирэлиев К. «Огыз-каган» эпосынын тили.-Алматы.: Ылым. - 1988.
18. Покровская. Л. А. Грамматика гагаузского языка. Фонетика-Морфология.-М.: Наука, - 1964.
19. Насыров Д. С. Становление каракалпакского общенародного разговорного языка и его диалектная система. -Нукус.: Казань, 1976.
20. Кучарли С. Г. Лексика азербайджанских баяти. -А.к.д. -Баку, 1984. -
21. Кононов А. Н. Грамматика современного турецкого литературного языка. -Москва- Ленинград.: АН СССР, -1956.
22. Юсупов Г. К. Лексико-семантические особенности азербайджанских пословиц.- А.к.д.-Баку. -1969.

23. Юсифов Мубариз Имран оглы. Сравнительная фонетика тюркских языков огузской группы. -А.д.д. - Баку, -1986.